

KA KOT PULE KHASI

KLASS I

Da

**I Miss WISSIBON DIENGDOH,
Nongsawlia, Cherrapunji.**

Published by
**THE CHRISTIAN COMMUNICATION
DEPARTMENT**

**THE KHASI JAINTHIA PRESBYTERIAN SYNOD
K.J. Presbyterian Synod Church House,
MAWKHAR, SHILLONG**

1999

SCHOOL SECTION

KI JINGKHUNG

LYNNONG		SLA
I.	Trei dep la ka kam	1
II.	Ka jingialang Lok	3
III.	U Sing	6
IV.	Kum Khlur barit to long	8
V.	Ka Jingkieng Kongkhen	9
VI.	Ka Jinglehkhuid	11
VII.	Ka akor ba bha	14
VIII.	U Sohñiamtra	16
IX.	U Syntiew Kulab	18
X.	Ka Por	20
XI.	U Mawshun	21
XII.	Ka Īing kaba phylla	24
XIII.	U khynnah Hok	27
XIV.	Ki Saw Aiom	31
XV.	Ka Rynsan Lum Khasi	35
XVI.	U Dkhiew	36
XVII.	Ko Hep Khynnah	39
XVIII.	Ka Thapbalieh	40
XIX.	I Kha rit Tamsneng	43
XX.	Ka Phutbol	45
XXI.	U Sing bad ka Rabit	48
XXII.	Ka Dkar	50
XXIII.	U Slap	53
XXIV.	U briew bad la ka sylar	55
XXV.	Ka Karkhana Dewbilat ha Mawmluh	57
XXVI.	U Dumasla	60
XXVII.	U Shken	64

LYNNONG I

TREI DEP LA KA KAM.

Khunlung Pynlong Pynproh Pyrkhat
Jabieng Jingjop Nangkiew Rynieng

Ki sngi ki snem ki iaid bad kim ju shong thait. Ki trei hok bad trei smat ia la ka kam kumba U Blei U la buh ia ki. Ki khynnah, ki khunlung bad ki samla ki nangsang bad nang-jrong ha ka rynieng bad ka jingpyrkhat. Ka jabieng jong ki ruh ka nangproh nangproh katba ki sngi ki nangiaid.

Uwei-pa-uwei u briew ha kane ka pyrthei u don la ka jong ka kam. Ym don uno uno u briew uba trei ia kano kano ka kam, uba kwah ban sah hajuh. Baroh ki kwah ban nang-kiew bad nangroi bad ban pyndonkam ia lade. Hynrei ym don uno uno u briew ha kane ka pyrthei uba lah ban kiew bad roi lada um trei hok bad trei minot la ka kam bad lada um pyn-dep ia la ka jong ka jingtrei ha la ka sngi.

Ngi ki khynnah skul ruh ngi don shibun ki kam ban leh. Ngi dei ban ialeh ban nangkiew na kawei ka klas sha kawei pat ka klass, na kawei ka jingjop, sha kawei pat ka jingjop, bad kumta ter ter. Ym don mano mano ruh na ngi iba kwah ban sah klass. Lada ngi sah klass, ngin sngewsih bad sngewrem. Kane ka long ym dei namar ba ngim lah ban kiew, hynrei namar ba ngi sahdien. Baroh ngi kwah ban nangkiew na kawei ka kyrdan sha kawei pat ka kyrdan katba ngi nangsang ha ka rynieng bad nangheh ha ka rta.

Khnanng ba ngi lah ban nang kiew na kawei ka kyrdan sha kawei pat ka kyrdan ngi dei ban tip la ka jong ka kamram. Ngi dei ban minot ha ka jingpule jong ngi. Ngi dei ruh ban trei shitom bad ban pyndep la ki kam baroh kiba la buh ia ngi ba ngin leh man la ka sngi. Ka jing-ialeh bad ka jingtrei minot ka pynnep bad pynproh ia ka jableng jong ngi bad ka wallam ka jingjop ia ngi ha kiei kiei baroh.

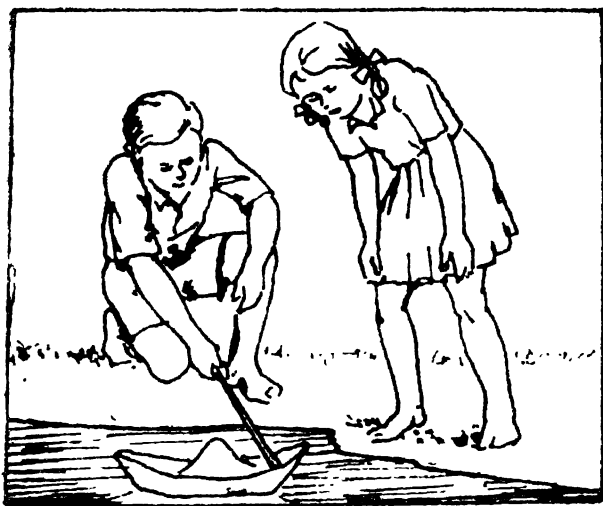
Jingkylli :

1. *Kaei ka kam jong ki khynnah skul ?*
2. *Kaei kaba ngi dei ban leh khnanng ban nangkiew na kawei ka klass sha kawei pat ?*
3. *Balei ki khynnah ki shait sah klass ?*

**Ki kam baroh da trei dep ho !
Ba briew baroh kin ioh pyrto.**

LYNNONG II
KA JINGIALANG LOK.

Jingshitom Jingpynshoi Jinghikai Jingriam
Kynmaw Lyngkha Rkhiebeiñ Sniew
Shnong Skhem Kynjri Ryngkat

Ngi ki briew ha kane ka pyrthei ngim lah
ban im marwei. Ngi kwah ban im bad la kiba
ha ling ha sem, ki lok ki jor bad ki parabriew.
Ngi kwah ban ialeit skul ryngkat bad ki paralok.
Ngi kwah ban ialehkai ryngkat bad ki. Lada
ngi sah marwei tang katto katne por, ngi la
sngewkynjah.

Ngi lah ban ialang lok ne iasngewbha bad kiba bun ki briew lane ki khynnah ha skul lane bad kiwei kiwei pat ki khynnah ha shnong ha thaw. Hynrei napdeng kine, ngin lap ba don hi iwei lane arngut kiba ngi da ieit bad sngewbha eh. Dei kine kein kiba ngi ong ki lok jong ngi.

Balei keifn ngi donkam ia ki lok? Lada ngi im marwei khlem ki lok, kan long kumba im ha khlaw. Ka long keifn kumta namar ngi donkam ia ki lok borabor. Ngi kwah ban iakrenkai bad ki. Ngi kwah ban iasngewbha ne sngewsih bad ki. Ngi kwah ban ioh jinghikai na ki, bad ngi kwah ban leh bun kiei kiei bad ki.

Ki don bun ki parakhynnah ha skul bad ha la shnong. Lada ngi dei ban jied iano iano kum ki lok jong ngi, ngi dei ban kynmaw borabor ba ngi jied ia ki lok kiba bha. Lada ngi jied ki lok kiba bha, ngin bha lang bad ki; hynrei lada ngin jied ia ki lok kiba sniew ngin sniew lang bad ki. Lada ngi ialang bad ki lok kiba sniew, ki briew kin ong ia ngi kiba sniew; hynrei lada ngi ialang bad ki lok kiba bha, ki briew kin ong ia ngi kiba bha.

Sngap, ngan iathuh ia phi kawei ka jing-iathuhkhana. Ka puka ka long ka sim kaba bha shibun. Hynrei ha kawei ka por ka la ialang lok bad ka thring bad ka radha kiba long kiba sniew bad kiba tuh. Ha kawei ka sngi, ha ka jingpynshoi jong ki, ka puka ka la leit

iatuh lang bad ki. U trai lyngkha u la bitar eh ia ki bad u la thaw noh da kawei ka jingriam. Kumta baroh laingut ki la ngat lang ha kata ka jingriam. Ynda u trai u la kem ia ki, ka puka ka la kyrpad jur'ia uta u trai lyngkha bad ka la ong ba ka long kaba bha. U trai u la rkhie beiñ pynban ia ka puka bad u la ong, "Lada pha long kaba bha, kumno ~~keiñ~~ phan ialang lok bad kine kiba sniew ; kumta phan'shah shitom kumjuh kumba shah ma ki." Kumta ka puka ka la shah pyniap.

Ngi ruh ngi dei ban kymaw ban jied tang ia ki lok kiba bha. Lada ngi lap ba ki lok jong ngi ki dei kiba sniew, ngi dei ban kiar shisyndon na ki, bad ngim 'dei shuh ban ialeit iawan bad ki. Ngi ruh ngi lah ban poi sha ka jingsniew bad jingshitom.

Jingylli :

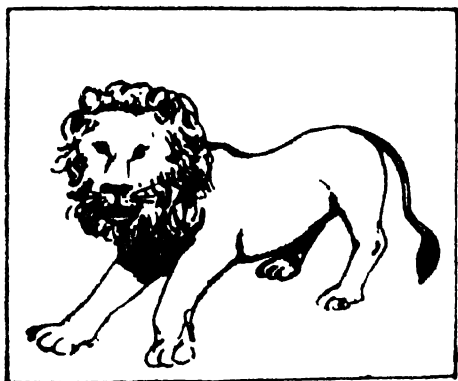
- 1 *Balei ngi donkam ia ki lok ?*
2. *Ngi ioh jinghikai aiu na ka jingiathuhkhana shaphang ka puka, ka thring bad ka radha ?*

**Ka jingialang lok kum kynjri.
Ka ju teh skhem ia nga bad phi.**

LYNNONG III

U SING.

**Kynrup   Kathiawar   Khlaw Kyrhuh
Shñiuhmoh Jingsngewnguh India Shyrkhei**

Ha sngap ngan iathuhkhana ia.phi khyndiat shaphang u sing. Une u sing u dei na ka jait miaw, tangba u dei ma u uba dakait bad uba shyrkhei tam na baroh. U don ki khmat kiba phyrnai bad ki ñiuhmoh kiba jrong la jan kat ka pyngkiang ka met jong u hi. U don u shñiuh-treng uba heh bad uba rben, uba tap ia ka ryn-dang bad ia ka tyrpeng kiba iar jong u. Ka met jong u ka long kaba ksah bad bakhlaiñ. Kine ki pynlong ia u ba un i ba khraw. Dei bad namar ba u don ka dur ba khraw, kaba khlaiñ ka jing-kyrhuh kaba sngewtriem kum ka jingkyrhuh u pyrthat, ba la khot ia u “u Syiem ki mrad.”

Ia u sing lah ban shem tang ha ri Aphrika bad ha ri India jong ngi. Ha Aphrika u shong bha ha ki jaka ba heh u phlang bad ha ki khlaw ba bun ki mrad ba un ioh bam doh. Hangne ha ri India jong ngi phin shem ha kawei ka jaka kaba ki khot ka khlaw Kir ha Kathiawar. Ki sing Aphrika ki kham heh shibun ban ia ki sing India. Ki sing shynrang Aphrika ki don u siuhtreng hynrei ki sing kynthei kim don. Ki sing India pat bad ki kynthei bad shynrang kim don siuhtreng. Ki don u tdong uba jrong bad na tduh une u tdong don u shsiuh uba saphup. Ka rynieng jong ki sing kiba la heh bha ka long kumba 8 ne 9 phut. Ka rong jong u ka long saw brut ne saw byrtem.

U sing u bam tang ia ki mrad ia kiba u pyniap hi. Um ju bam ia kiba la iap lypa lada um da thngan eh. Haba u poi hajan kano kano ka mrad kaba u mut ban kynrup, u kyrhuh jam. Kata ka mrad pat kam nang khiih shuh bad ka long kumba ka shoh bieit ; kumta u shu kynrup beit ban pyniap suk ia ka.

Teng teng ia ki sing lah ban pynjuh. Ki ong ba ki sing kiba la juh bha ki da ieit haduh katta katta ia la ki kynrad kiba la leh sbun ia ki. La ki sing ki long kiba shykhei, hynrei ki long kiba burom. Kim ju pyniap beif ne pyniap kai iano iano lymda ki da thngan.

Jingkylli :

1. *Ha ri aiu ju shem ia ki sing ?*

2. *Kumno ki sing Aphrika ki iapher na ki sing India ?*

3. *Ki sing ki ju bam daei ?*

LYNNONG IV
KUM KHLUR BA RIT TO LONG.

1. Khynnəh barit, da kynmaw dngong,
Kum khlur barit phi long ;
To nang phyrnai ha la ka sngi,
Ha ka jingim jong phi.
2. Khynnəh barit, to leh tipsngi,
Baroh kin ieit ia phi,
Ieit bad burom i'i mei i'i pa,
Bad la hynmen para.
3. Khynnəh barit, to da kohnguh,
Kiba halor kumjuh :
Jingim jong phi to kan phyrnai,
Khrik khrik kum mawlynnai.

4. Khynnah barit, sumar kyndong,
     Ki tiar ki tar la jong ;
     Bad wat ikwah ka jong ki briew.
     Namar dei kaba sniew
5. Khynnah barit, to da kynmaw,
     I'U Blei Nongbuh Nongthaw ;
     Ha la ka sngi ainguh ia U
     Phin ioh ka jingkyrkhu.

LYNNONG V

KA JINGKIENG KONGKHEN

Jingkieng Jngai   Pynhiar Mawsiang
Tyllai   Sngewthuh Kheĩñ   Leilieh

Phi la ju iohi jingkieng ne em ? Ha man la ki jaka ha ka pyrthei baroh kawei, ki don ki jingkieng kiba rit bad kiba heh. Don ruh ki jingkieng kiba lah ban iaid ki motor kar kiba kit da ki hajar mon, halor jong ki. Ki ong ka jingkieng kaba heh tam eh ha ka pyrthei ka don ha ri Amerika.

Hynrei ha sngap, ngan iathuh ia phi ia kawei ka jingkieng kaba phylla kaba don ha ka ri jong ngi. Ia kane ka jingkieng la khot 'ka Jingkieng Khongkhen.' Ka don ha ka wah Umiam, ha ka thaiñ khadhynriew Shnong, ha ka Hima Sohra. Ia kane ka jingkieng la shna tang

da ki skong bad ki jyrmi suda, bad la shu pynsdien ia ka na shiliang sha shiliang ka Wah Umiam tang halor u mawsiang.

Ki ong ba kane ka jingkieng ka dei ka 'Jingkieng Niam.' Shuwa ba kan dkut ne kit ka Wah Umiam, ki ong ba ka da pyni shuwa ia ka dak. U pyrthat u tied, ka leilieh ka thaba bad ka wah ka win bad kyrhub, bad lah ban iohsngew naduh jngai. Lada ka um ka kit ia kane ka jingkieng ar ne lai sien shisnem, ki kheĩn ba ka pyrthei kan bha; hynrei lada la kit ia ka tang shisien ha ka shisnem, ki ong ba ka jingshitom kan wan poi.

Lada ia kane ka jingkieng la kit ne rong noh da ka um, dei ban pun pat ia ka tang hadien laisngi. Ym dei pat ruh ban pun ia ka da ki Khadhynriew Shnong, hynrei ka long ka kam jong ki artylli ki shnong, ka Umblei bad ka Umeit. Ki ong ba ha ka sngi ba dei 'ban pun ia ka wat lada slap katno katno ruh, kan rang hi kdar.

Hajan kane ka jingkieng, don ki krem maw kiba heh bad kiba rit bha bad kiba itieng haduh katta katta. Hyndai u Syiem Sohra u pynlong ia kine ki krem kiba don ha shiteng riat kum ki phatok ban set ia ki nongleh kam sniew; bad haba u leit buh ia ki shata u pynhiar ia ki da ki tyllai Kane ka jingkieng ka long kaba da phylla shisha lada phin ioh ia ka. Bun ki briew ki leit peit kai ia ka bad bun ruh kim nud ban iaíd halor jong ka.

Jingkylly :

1. *Hangno ka jingkieng kaba jrong tam eh ka don ?*

2. *Ka jingkieng Kongkhen ka don hangno ?*

3. *Kumno bad mano ba shna ia ka haba kit ne rong noh ka um ia ka ?*

LYNNONG VI
KA JINGLEHKHUID.

Jinglekhuid	Khiew	Kliar	Khrum
Thliew	Skaiñ	Jakhlia	Kyrshut
Prum	Sleit	Bseiñ	Phyllaw

Nga ngeit phi iatip hi baroh kaei ka jinglekhuid. Kane ka long kawei na kiei kiei kiba kordor kaba ngi dei ban don. Lada ngi long

kiba lehkhuid. ngin ioh shibun ki jingmyntoi bad ki jingbha ; hynrei lada ngim leh khuid, ngi lah ban ioh shibun ki jingpang bad jingshitom bad ki jingjynjar kiba khraw. Mynta ngan iathuh ia phi tang katto katne kiei kiei kiba ngi kum ki khyannah skul ngi dei ban kynmaw.

Kaba nyingkong eh ka long ba ka met ka phad jong ngi ka dei ban long kaba khuid, tang shu khie mynstep ngi dei ban bta khmat, sait ki kti ki kjat bad kyrshut ki bniat. Nangta ngi dei ban sad ka khlieh bad ot ki tyrsim haba ki la jrong. Ngi dei ruh ban sum bunsien ha ka shitaiew khnang ba ka met kan khuid. Ki jaiñ phong jong ngi ruh ki dei ban long kiba khuid ; bad tang shu jakhlia ngi dei ban law bad ban sait ia ki shisyndon. Ngi dei ban kynmaw ba lada ka met bad ki jaiñ jong ngi ki jakhlia, ngi lah ban iohpang ; ka met kan prum bad u ñiangdait ruh un mih.

Kaba ar pat ka long ba ki iingshong jong ngi ki dei ban long kiba khuid bha. Khnang ba ka iing kan khuid, ngi dei ban sar ia ka arsien shisngi. Ngi dei ban sar bha ia ki khrum jingthiah, khrum duli bad khrum almari bad kiwei kiwei de. Ki mula, ki lyngknot bad kiwei kiwei ki dei ban long kiba khuid. Ki iing shetja ki dei ban long kiba khuid bha bad da sumar bha ia ki. Lada ki iing jong ngi ki long kiba jakhlia, ki skaiñ kin bun bad ki thyllah ruh kin boi. Ki riewstad ki ong ba ka jingjakhlia ka long ka paralok jong ki jingpang. Namarkata, ngi dei

ban kynmaw ba ki lingshong ki dei ban long kiba khuid.

Ki phyllaw jong ngi ki dei ban long kiba khuid. Lada ki jakhlia, ngi dei ban sar shisyn-don. Lada ki mih fiut bad phlang, ngi dei ban shim shisyn-don da u mohkhiew bad ban thiew fa ki. Ka khrum ling jong ngi ruh ka dei ban long kaba khuid. Lada ka phyllaw bad ka khrum ling jong ngi ki long kiba jakhlia bad kiba long fiut bad sadium, ki khñiang kin bun, ki khnai ruh kin juh bha bad ki bseifi ruh ki lah ban wan.

Khatduh khatwai, ngi dei ban kynmaw ba baroh ki tiar ki tar jong ngi ha ling bad ha skul ki dei ban khuid. Ki sleit ki dei ban long kiba khuid bha bad ki kot ki sla ruh ki dei ban long kiba khuid. Haba ngi bikai ban thoh ruh, ngi dei ban pynmlien ba ki dak bad ki jingthoh jong ngi ki dei ban long kiba khuid. Hynrei nador kine baroh, ngi dei ban kynmaw ruh ba ki jinglong jong ngi ki dei ban long kiba khuid. Ngi dei ban khuid ha ki jingmut jingpyrkhat, ha ki ktien ba ngi kren bad ha ki jingleh jong ngi baroh. Ngim dei ban thok, hynrei ngi dei ban iathuh hok ia kiei kiei baroh ba ngin lah ban long kiba donburom lashai lashiengi.

Jingkylli :

1. Ngin leh kumno ba ka met ka phad jong ngi kan khuid ?

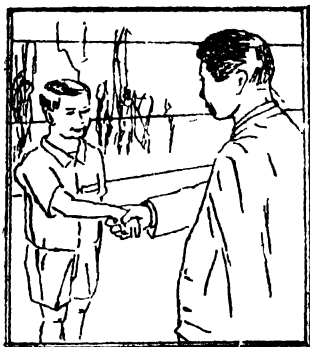
2. *Ka ũing, ka phyllaw bad ka khrum ũing
jong ngi ki dei ban long kiba kumno ?*

3. *Ha kiei de ba ngi dei ban long kiba khuid ?*

**Mut ia kaba bha, kren ia ka jingshisha.
Ha la ka sngi iaid ruh ha ka jingshisha.**

LYNNONG VII KA AKOR BA BHA

Mutlop	Pyrkhat	Kohnguh	Lynti
Wallam	Myntri	Pynmlien	Donakor

Ka akor ba bha lane ka akor ba sniew ka sdang na ka jingpynmlien jong ngi ha kiei kiei kiba ngi leh ha la ka sngi. Kaba pynmlien ban leh bha leh tipsngi bad kohnguh ia ki jingsneng jingkraw ka wallam ia ka akor babha ; hynrei ka-ba pynmlien ban long ki bym kohnguh, kiba mutlop bad ki bym sngap haba la hikai ia ngi ia ka lynti kaba bha, ka wallam ia ka akor kaba sniew.

Kine harum ki long ki lynti sha ka akor
ba bha :—

1. Lah kaba kohnguh ban ia ka bymkohnguh.
2. Lah kaba da pyrkhath slem ban leh ia
kaei kaei ban ia kaba leh kyrkieh.
3. Lah kaba ong, "Ngan da pyrshang" ban
ia kaba ong, "Ngam lah".
4. Lah kaba ong, "I" bad "Phi" ban ia
kaba ong, "Me" bad "Pha".
5. Lah kaba da pan ban ia kaba shim hi.
6. Lah kaba wiat samrkhie ban ia kaba
pynat.

Lada ngi kwah ban long kiba donakor, ngi
dei ban sdang na kiei kiei kiba rit. Lada ngin
pynmlien ban long kiba donakor naduh dang rit,
ynda la rangbah ngin ym shem jingeh ei ei.
Lada ngi long kiba donakor, baroh ki briew kin
ieit ia ngi bad ngin long ki briew kiba suk ha ka
pyrthei.

Jingkylli :

1. Kumno ngin pynmlien ia lade ban long
kiba donakor ?

2. Kaei ka jingmyntoi kaba ngi ioh lada ngin
long ki briew kiba sniew bad ki bymdonakor ?

To ngin kynmaw akor babha.

Ka kham kor ia ksiar rupa.

LYNNONG VIII

U SOHÑIAMTRA

Diengsoh Pynkynriah Khaï Sdiem

Thaiñ Jingthung Byrtem Rkhiang

U sohñiamtra u long uwei na ki soh kiba kordor bad ba bang tam ha ka pyrthei. Haba-u dang im ka rong jong u ka jyrngam, hynrei haba u la ih ka rong jong u ka saw lam byrtem. Lada khoh ia ka snep jong u, phin lap ba u don kumba khyndai, shiphew ne khadwei tylli ki symboh. Ha uwei uwei u symboh ki don kumba lai ne saw tylli ki shyieng. Ia une u shyieng ki buh bha bad pynrkhiang ban buh symbai ban thung dieng sohñiamtra pat.

Ia ki shyieng sohñiamtra ki bet ha kawei ka jaka kaba kyrpang. Ynda u la long dieng bad la san kumba shiprub ne ar pruh, ki sa pynkynriah pat sha brisoh ban thung ia u hangta. Kim ju thung khah kumba dang sara hynrei ki pynjngai uwei na uwei pat. Ka por thung ka long ha ka por lyiur. Ia ka brisoh ki sumar

bha ; bad ia ki tnad dieng ba la iap bad ba la bam khñiang, ki ngor noh. U dieng sohñiamtra u phuh syntiew ha ka por pyrem, hynrei u soh jong u pat u ih haduh ka por tlang.

Lada phin poi tha brisoh ha ka por tlang haba u soh u la ih bha haifi baroh shidieng, phin iohi katno ka long ka jingitynnad bad ka jingibang ban peit ia u. Phin i kumba sdien ki soh ksiar halor u dieng.

U sohñiamtra u man bha ha ki jaka kiba kham shit kum ha ki thafi Ri War bad Ri Bhoi. La ngi lah ban thung ia u ha ri lum hynrei um man bha bad um met soh, bad ka jingthiang ruh ka duna. U long bha ha ki jaka maw, khamtam haba don mawshun.

U sohñiamtra u long uba myntoi shibun Ngi bam ia u ym dei tang namar ba u long uba bang hynrei namar ba u long uba tei ia ka met jong ngi. Ki ju khem ia ka umsoh na u bad thep ha ki bilor ban dih ha ka por ba sliang lane haba pang namar ka pyntngen shibun ia ngi. U long ruh u mar khañi uba ai jingmyntoi bha. Nangne na Ri Khasi Jaiñtia jong ngi, ngi ju shalan ia u sha ri dkhar. Na ka snep jong u ki ju shna jam bad kane ruh ka long ka jingbam kaba kordor.

Jingkylli :

1. *Hangno u sohñiamtra u man bha eh ?*
  2. *Phi lah ban iathuh don aiu hapoh u sohñiamtra ?*
  3. *Ngi ioh jingmyntoi aiu na u sohñiamtra ?*
-

LYNNONG IX.

U SYNTIEW KULAB.

Khriat   Pynsgewbha   Jngum   Tymmen
Syaid   Umphniang   Shiah   Buit

U syntiew kulab u long u syntiew uba itynnad shibun eh. La thung ia u ha man la ka phyllaw ling. Baroh ki brieve ki ieit bad kwah ia u. Une u 'tiew kulab u long ha u dieng uba rit, bad ha ka met jong une u dieng don bun ki shiah. U long bha ruh ha ki jaka kiba syaid Ha ki ri khriat ruh u long, tangba u dieng um heh kum ha ki ri shit.

U dieng 'tiew kulab u dei u dieng uba im slem. Man la ka snem ngi ju pom noh ia ki tnad kiba la iap lane kiba la tymmen Ha ka jaka kine ki mih da kiwei pat ki tnad bad ki phub da ki syntiew kiba kham bha.

U 'tiew kulab u dei u syntiew uba iwbi shibun eh. Kawei ka sylem ha ri dkhar ka buh

shisnem u 'tiew kulab ha kawei ka dabor kaba rit ha kawei ka kamra. Hadien katto katne sngi kata ka kamra ka dap da ka jingiwbihi. Ynda ka syiem ka wad bha, ka shem ba ha trai kata ka um ba ka pdem ia u 'tiew kulab, ka don kawei kaba lang kum ka umphniang bad kaba iwbihi. Naduh kata ka por ki sa shem buit ban shna jingiwbihi na u 'tiew kulab kaba ki khot ka 'Ator Tiew Kulab'.

U 'tiew kulab u don bun ki rong. Don ki 'tiew kulab kiba lich, kiba stem, kiba jngum, kiba saw blad bad kiwei kiwei de. Haba u la phuh bha bad haba u dap da ka jingiwbihi, baroh ki briew ki kwah ban kheit ia u.

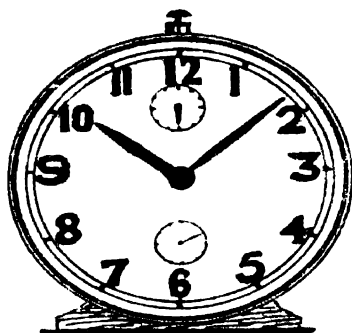
Une u tiew kulab u long u syntiew uba ai jingsngewbha ia ki briew baroh da ka jingityn-nad jingiwbihi jong u. Ngi ruh ki khynnah ngi lah ban long kum u tiew kulab lada ngi long kiba upsngi bad kiba bha bad kiba pynsngew-bha ia ki kmie ki kpa, kiba ha ting ha sem bad ia baroh kiba ngi ia kynduh.

Jingkylli :

1. *Uei u syiem jong ki syntiew ?*
  2. *U 'tiew kulab u don aiu ban ai ia ngi ?*
  3. *Ngin leh kumno ban long kum u 'tiew kulab ?*
-

LYNNONG X

KA POR.

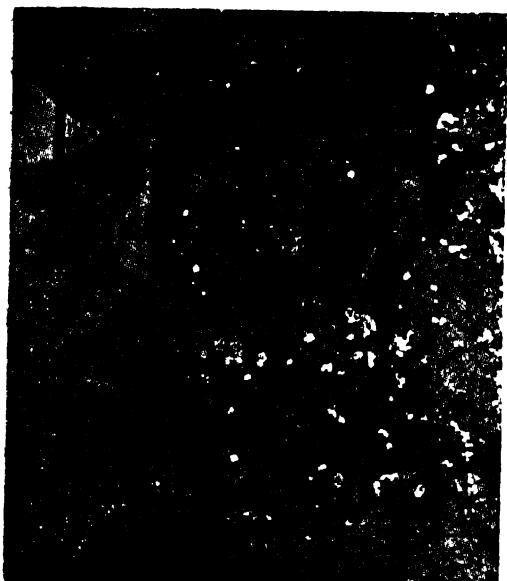

1. Ka por kam ap iano iano,
     Ka phet shaid shaid, ngim tip shano.
     Ym don ba lah ban bat ia ka,
     Ym don ba lah ban khroh ia ka.
  2. Lada phim tip kaei ka por,
     Lada ia ka phim nang fiiewkor,
     Ki kam jong phi kin sah baroh,
     Kin shu sepei, khlem sei ki soh.
  3. Ka por ka dei ka spah ba kor,
     Ban thied ia ka phim lah siew dor :
     Namarkata, siewspah ia ka,
     To trei, minot sdang noh mynta.
-

LYNNONG XI

U MAWSHUN.

KA PAJWA

Pynpait Pajwa Mawramsong Lyngkhot

1981

Diengbah Meghalaya Pyndonkam Thliew

Ka ri lum Khasi Jaintla ka long ka ri kaba
pyngngad shibun eh. Ka don ha Meghalaya.
Ka don ki khlaw kiba eh bad hangta ki don ki

diengbah diengsan. Ka don ruh shibun ki mawlong mawteh bad ki krem ki kroh.

Ia kine ki diengbah ki pyndonkam ban shna iing, bad pun jingkieng bad kiwei kiwei de. Nangta ka don ruh u dewiong uba long ka spah kaba khraw. Ia une u dewiong ngi pyndonkam ha kaba thang ding bad kiwei kiwei.

Ka don ruh sa kawei ka spah kaba khraw bad kata dei u mawshun. Une u mawshun u don ha Sohra ha u Lum Lawbah, bad ha Lait-ryngew ha ka jaka ba ki ioh ia u dewiong. Ka don ruh kawei ka jaka kaba ki khot "Thangshun" bad hangne naduh mynshwa ki ju thang shun. Don shibun u mawshun ha kiwei pat ki jaka tangba ym pat tih ia u.

Don u jait maw uba ki khot "Mawramsong". Ki pynpait rit ia une u mawramsong bad ki sa khot pat ia u, u mawshun. Nangta ki sa jied pat. Ia uba bha ki thang ban long shun bad ia uba sniew ki pyndonkam ha kaba siang surok bad shna iing bad tei jingtei.

Ia une u mawshun uba bha ki rah sha ka jaka thang shun. Ki thang ia u ha kawei ka jaka kaba ki khot ka 'Pajwa'. Kane ka pajwa ka long kum ka thliew kaba heh bad jyllew bad la ker ia ka baroh sawdong da ki maw. Ki thang shun da u dewiong lane da ka dieng. Ki tei dewiong ne dieng shuwa, bad halor ki sa buh pat da u mawshun.

U mawshun u shim por ban ih, bad kata ka long kumba hynriew sngi ne tam. Ynda u mawshun u la ih, ki sa thep ha ki tin umphniang sharak ban phah sha kiwei pat ki jaka. Don ki pajwa kiba pynmih laispah tin umphniang sharak bad don ruh kiba pynmih haduh sanspah.

Ia ka shun kaba bha ngi pyndonkam bam bam, ban shna dawai bad ban pynkhuid shini haba shna shini. Ia ka shun kaba sniew pat ngi pyndonkam ban khleh sorki ban shna lane tei iing, ban tei kynroh bad kiwei. Hynrei kaba kham kongsan eh ka long ban shna dewbi-lat ha Sohra, ka jaka kaba bun u mawshun. Kine baroh ki long ki jingkyrkhu kiba U Blei U la ai ia ka ri jong ngi.

Jingkylli :

1. *Ka ri Khasi Jaintia ka riewspah ha kiei ?*
  2. *Hangno la shem bun ia u mawshun ha ri jong ngi ?*
  3. *Kumno la pyndonkam ia u mawshun ?*
-

LYNNONG XII.

KA ĬING KABA PHYLLA.

Jingkhangbah**Jingkhangĭit****Lyer****Mynsiem****Shakiar****Snier****Shkor****Khlieh****Tylliat**

Kmie—Ko khun, phi tĭp kaei ka ĭing kaba phylla?

Khun—Tip seh Mei. Ka don mo kata ka ĭing kawei pat kaba kham phylla ban ia ka ĭing kaba ngi shong ma ngi bad kaba ki iashong lem ki brierw ?

Kmie—Hooïd, khun. Ia kane ka ling kaba ngi shong la thaw hi ma ngi ki briew, hynrei kata ka ling kaba phylla ka dei kaba la thaw da U Blei.

Khun—Nga kwah tip eh te Mei, kaci kata ka ling kaba phylla.

Kmie—Ka ling kaba phylla ka dei ka met jong phi jong nga bad ka met ki briew baroh. Ka dei ka ling kaba phylla ka bym thaw da ki briew hynrei da U Blei.

Khun—Kata, kane ka met jong ngi, Mei ?

Kmie—Hooïd, ka mynsiem jong ngi marwei marwei ka shong ha kane ka met jong ngi, bad kumne ki briew baroh ki don la ka met, bad ki don ruh la ka mynsiem.

Khun—Wow ! Kaba sngewphylla kein mei, kata.

Kmie—Sngap bha, khun, ngan batai ba phin sngewthuh shai kdar ia kane ka ling bad ia kiei kiei kiba don ha ka. Kane ka ling ka don kawei ka jingkhong bad kata ka dei ka shyntur. Ka don artylli ki jingkhong lit na sha khmat bad kita ki long ki khmat, bad artylli na sha krung bad kita ki dei ki shkor. Ki jingkhonglit kiba na sha khmat ki long ban peit bad kiba na sha krung ki long ban iohsngew. Ki don ruh artylli ki rishot kiba khlaia ki ban kyrshan ia ka ling bad kita ki dei ki kjat.

Kane ka iing ka don ruh arngut ki sha-kri bad kita ki dei ki kti. Kine ki sha-kri ki trei ki kam bun jait kum kaba pynkhuid ia ka iing, kaba pynriam pyn-beit ia ka bad kiwei kiwei de.

Khun—Kaba da sngewphylla keiñ ka iing jong ngi !

Kmie—Kane ka iing jong ngi ka don pat sa ka khlieh bad ha kane ka khlieh ka don ka jabieng. Kane ka jabieng ka long kum ka kamra trei kam. Dei kane kaba pyrkhat ia ki kam baroh kiba ngi dei ban leh bad ka hikai ruh ia ngi kumno ban leh ia kita ki kam. Nangta pat, ngi don sa ka kpoh bad kane ka long ka kamra kaba don ka kor tylliat jingbam. Kane ka kor tylliat ka dei ka nierbah bad ki snier. Kine ki snier ki shim ia ka jingbam ba ngi bam ma ngi bad ki sa tylliat ban shna snam ban kyrshan ia ka jingbam jong ngi. Ka don ruh kawei ka kamra kaba long kum ka krem bad kane ka dei ka shadem. Ha kane ka shadem don u klongsnam uba long kum ka pung kaba lum ia ka snam. Don ruh artylli ki tor bad kine ki long ka jaka shong lyer, namar khlem ka lyer ngim lah ban im.

Sngap keiñ khun, katno ka jingphylla kane ka iing. Phin sa sngewthuh bha

ynda phi la kham san Khmang ba kane
 ka ling kaba long ka met jong ngi, kan
 itynnad bad kan koit kan khiah, ngi dei
 ban sumar bha ia ka. Ngi dei ban bam
 ka jingbam kaba bha, ngi dei ban pyn-
 khuid bha ia ka da kaba sum ba sait
 bad ngi dei ban trei baroh ki kam kiba
 donkam.

Jingkylli :

1. *Kaei ka iing kaba phylla ?*
  2. *Shong mano ha kata ka iing ?*
  3. *Ngi dei ban leh kumno ban sumar ia ka ?*
  4. *Phi lah ban batai ia ka dur kane ka iing ?*
-

LYNNONG XIII

U KHYNNAH HOK

Jingshitom
ñiar

Jingsngewtriem
Pyrсад

{lalehkai
Talaiñ

Hyndai ha ri India la don uwei u khynnah uba kyrteng u Krishna. U shong ha ka shnong Kokul. Une u khynnah u long uba bha, uba tipsngi bad uba hok. Naduh ba u dang rit u don ka jingkwah ban leh ieit, leh sbun bad ban iarap ia kiwei, khamtam ia kito kiba don ha ka jingshitom. Katba u nangsang, kata ka jingkwah ka nangjur hapoh jong u.

U Krishna u kwah eh ban ia long lok bad ki nongap jingri jong ka shnong Kokul bad u la

kylla long u lok uba ieit jong ki. Da kaba ialang bad ki, u la nang bun 'jait ki jingialehkai.

Ha ki por tlang, kine ki nongap jingri ki la dei ban leit noh sha kiwei kiwei ki jaka ban pynbam phlang ia ki jingri jong ki. Ha kawei ka por u, Krishna u la leit bud ia kine ki nongap jingri shaduh kawei ka khlaw kaba ki khot ka Brindabon. Ki la iaiaid ia kata ka khlaw ban wad um, bad ha kaba khadduh ki la poi ha kawei ka pung bah Ka sngi ka shit katta katta bad ki ruh ki la sliang um. Ki tang shu poi harud kata ka pung, ki la iakmen bad ki la iadih ha ban da hun. Hynrei ki tang shu la dih ia kata ka um, ki la kyllon bad ki la iap lut. U Krishna pat um don bad ki ha kane ka por.

Ynda u Krishna u la iohi ba ki lok jong u ki la jah bad kim wan phai shuh sha la ki jong ki jingri u la ieng bad u la leit wad ia ki. Ynda u la leit wad katto katne u la wan poi sha kata ka pung bad u la shem ba ki la iap lut. bad ki lok jong u. U Krishna u la iam pait dohnud. Namar ba u long u khynnah uba hok, ki blei ki la sngewsynei ia u bad ki la pynim pat ia kita ki lok jong u

Ynda u Krishna u la wad jingtip bha, u la shem ba ha kata ka pung u shong uwei u bseiñ uba heh uba don shispah tylli ki khlich ; bad dei ka bih jong une u bseiñ kaba pyniap ia kita ki lok jong u, ka kyrteng jong une u bseiñ

ka long u Kaliia bad ka bih jong u ka long kaba jur katta katta kat haduh ba ki űiuit ki űier kim lah ban im harud kata ka pung.

U Krishna u la kwah ban pyniap noh ia une u bseiñ khnang ban pyllait ia ki briew baroh na ka bih jong u. Ha kawei ka sngi u Krishna u la leit sha kata ka pung. Wat la u don jingsngewtriem kaba khraw, u la ryngkoh sha kata ka pung. Uta u bseiñ u la pyrsad sia, u la talaiñ ia ki khlieh bad u la tur sha u Krishna U Krishna da ka jingshlur u la kiew joit halor ka met uta u bseiñ bad uta u bseiñ u shu jem jai naduh khlieh haduh kjat, bad um don bor shuh. U Krishna u shad halor ka met jong u haduh ba un da jan dkut mynsiem Hamar kata ka por ka kmie u bseiñ bad la ki khun ka la wan bad ka la kyrpad ia u Krishna ka da ong, "Ah Kynrad ! to isnei ia u; pyllait im ia ka mynsiem jong u bad un ym leh sniew ei ei shuh naduh mynta." U Krishna u la dap da ka jingisnei bad u la ong. "Khie leit noh sha ka duriaw bad wat iu wan ai bih shuh ia kane ka pung kaba itynnad." Kumta uta u bsein bad la ki khua ki kti u la phet noh sha duriaw ; bad naduh kata ka por kata ka pung ka la bha bad ka um jong ka ka la long ban dih. U briew, u mrad bad ki sim baroh ki la kyrkhu ia u Krishna ba hok.

Jingkylli :

1. *U Krishna u long u khynnah uba kumno ?*
2. *Mano ba pyniap ia ki lok jong u Krishna ?*

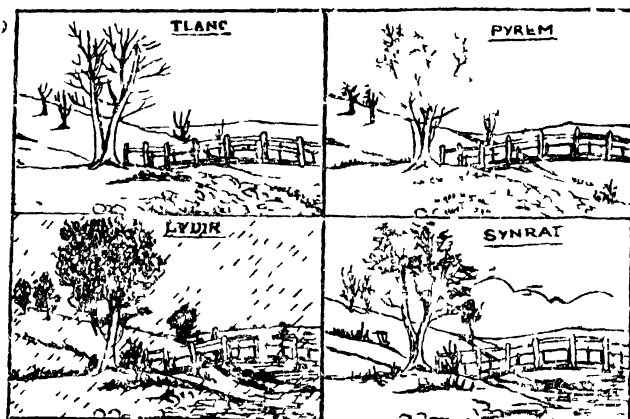
3. *Kumno uta u bseiñ u la phet noh na kata ka pung?*

4. *Ka pung ka la long kumno ynda u la phet noh uta u bseiñ?*

**Ka hok ka sot, ha kam ha jam,
Ha jingstad ngin nang ialam**

LYNNONG XIV

KI SAW AIOM.

Pyrem	Lyiut	Synrai	Tlang
Skhem	Mariang	Pynsboh	Jingiapher
Jyrngam	Pyngngad	Tyrkhong	Kshaid

Laispah hynriewphewsan sngi lane khadar bnai ki pynlong ia ka shisnem bad ha ka shisnem pat don saw tylli ki aiom. Kine ki

aiom ki dei ka Pyrem, ka Lyiur, ka Synrai bad ka Tlang. Kine ki aiom ki iapher kawei na kawei pat.

Ka Pyrem—Kane ka dei ka aiom kaba syaid, ka dei ruh ka aiom kaba pynkhié lung ia ki dieng ki siej bad ka pynmih ia ki syntiew bunjait. Dei ha kane ka aiom ba ki madan bad ki lum baroh ki kup da u phlang uba jyrngam

Ka Lyiur—Kane ka dei ka aiom slap. Ka um ka dap ia ki wahduid, ki wah bad ki kshaid ruh ki sawa jam namar ba ka heb um. Namar ba jur u slap ka shnong ka thaw ka khuid bad la ka tngit na ki nur bad muri la kit noh da ka um.

Ka Synrai—Kane ka dei ka aiom kaba pyngngad eh. Ka lyer kaba sngewtynnad ka beh bad ka kit lut ia ka jingsngem bad jingshit baroh. Ka dei kane ka aiom ba ki brieve ki sngewtynnad ban leitkai sha lum sha wah ban pyngngad ka met ka phad. Ka dei ruh ka aiom kaba u khun bynrive u leit tong dohkha bad tong sher. Sha lum, ka erbatemon ka beh hir hir bad ha shnong pat ki khynnah ki pynher la ki kot kudi.

Ka Tlang—Kane ka dei ka aiom kaba khriat bad kaba rkhiang. Ha ka jaka u slap ngi ioh da u thah bad ka ior. Namar bym don slap ki dieng ki siej ki tyrkhong bad u phlang u kynbat u lap noh. Ki wahduid ki rngad noh ; ki wah ruh kim don um. Wat la ka khriat, kane ka aiom ka long kaba koit ba khlah. U brieve

u sugewsmat ban trei ban ktah bad u lum ruh ka
dieng ka siej na ka bynta kiwei ki por.

Jingkylli :

1. *Katno tylli ki aiom ki don bad iathuh
kyrteng ia ki ?*

2. *Ka long kummo ha ka por synrai, tlang,
tyiur bad pyrem ?*

**Saw Aiom, ki Saw Samei
Ha jingstad ngin nangiaroi**

LYNNONG XV.
KA RYNSAN LUM KHASI JAINTIA.

Kynjoih   Dngiem   Khanatang   Shñih

Kshaid   Tngaw   Kynrong   Mieij

Ka Ri Khasi Jaiñtia ka long ka rynsan lum. Shaphang shatei bad shathie ki don ki ri thor kiba ngi khot Ri Dkhar. Ka Ri jong ngi ka ieng kynjoih kum ka miej hapdeng kine artylli ki ri thor. Kumta ngi sngewthuh shai kdar bà ka ri jong ngi ka dap da ki lum bad da ki khlaw ha kaba don ki dieng ki siej. Ki laiphew mrad ki juh bad ki sngewbha ban shong.

Ka ri jong ngi ka long kaba dap da ki lum bad ki wah. Ki lum kiba pawnam ha ka ri jong ngi ki long u Lum Shillong, u Lum Morangksih, u Lum Sohpetbneng, u Lum Bahbo Bahkong bad kiwei kiwei Hynrei na kine, u lum uba jrong tam eh ha Ri Khasi bad Jaiñtia u dei u Lum Shillong. Ha Ri Jaiñtia pat u lum uba jrong tam u dei u Lum Morangksih. Ki wah kiba pawnam pat ha ka ri jong ngi ki dei ka Wah Kynshi, ka Wah Kupli ka Umngot, ka Umiam, ka Myntdu bad kiwei kiwei. Ka wah kaba heh eh ha ri jong ngi ka dei ka Wah Kupli.

Ki don ruh ki kshaid kiba itynnad bad kiba da ithiang ha ka ri jong ngi. Kiba pawnam na ki, ki long ka kshaid Nohkalikai, Risaw, Maw-tyngkong, Kshaid Rynji, Kshaid Iale bad kiwei kiwei de. Bun na kine ki kshaid ki don la ki

jong ki kirteng. Ki don ruh ki pung kiba heh
kum ka Nan Polok kaba don ha Sor Shillong
bad ka Thadlaskein, kaba don kumba phra
Kilometer (san mail ne) na Jowai ha ka lynti na
Shillong sha Jowai.

Ka ri jong ngi ka dei ka ri kaba riewspah.
Ha ka ki don ki par dewjong bad ki par
mawshun, bad ha ka ki don ruh ki brisoh, ki
jaka madan ban rep kba bad ki jaka ban rep
krai. Ka don ruh ki khlaw kiba heh ne rben
kiba ai ia ngi shibun ki jingmyntoi.

Ka Ri Khasi ka long kaba donnam ha ka
pyrthei namar ha ka, ka don ka shnong Sohra,
ka shnong kaba jur tam eh u slap ha ka pyrthei
baroh kawei.

Jingkylli :

1. *Ka Ri Khasi-Jaintia jong ngi ka don
hangno ?*
2. *Uei u lum bad kaei ka wah kaba jrong
bad ba heh ha Ri Khasi-Jaintia ?*
3. *Balei ka ri jong ngi ka donnam ha ka
pyrthei ?*

Khasi Jaintia ki lum bajrong,

Hapdeng ri thor, ki shong kynrong

LYNNONG XVI

U DKHIEW.

Khñiang   Dkhiew   Umthnam   Synreit
Phagit   Jingkynshew   Shipai   Ryntih

U dkhiew u long uwei na ki khñiang kiba rit. U juh eh ban shong hapoh ki maw, hapoh ki dieng bad hapoh khyndew ; hynrei haba jur eh u slap, u ju wan phet sha iing ki briew.

Baroh ngi ijakblia ia u dkhiew namar u boi ia ka jingbam kaba ngi buh ban bam. Katno ngi ialeh ban pyniap ia u da kaba ngi thang da ka ding, theh da ka um thnam bad synreit da ka dawai.

La u dkhiew u long uba rit bad uba ngi tsih hynrei u long u jingthaw uba don la ka

buit bad ka jingstad kaba, U Blei U la ai ia u.
 U don la ka ling bad kane ka ling jong u ka long
 kum ka ling jingkynshew. U leit wad jingbam
 bad miet bad sngi, bad ia kita ki phngit jingbam
 u wanrah sha la ling ban kynshew ha ki kamra
 kiba u la pynkhreh. U buh lypa ia kane ka
 jingbam khnang ba un lah ban bam lasha la
 shisngi. U long uba smat bad uba trei minot
 kum u ngap.

U dkhiew u long uba ia id kynhun bad uba
 nang ruh ban ia id ryntih kum ki shipai. U long
 uba iatrei lang ia kano kano ka kam. Lada phi
 iohi haba ki larong ia u wieh baroh kin iasop
 bad iakit lang bad kin ia pynpoi lang sha ka
 ling jingkynshew jong ki. U long u jingthaw
 uba phylla uba tip bad sngewthuh wat ia ka
 jingpyniaid jong ka mariang. U tip bad u
 sngewthuh ia ka jingpyniaid jong ki Saw alom.
 U lah ban tip lypa lada u slap uba jur u ban neh
 da bun bun sngi un hap. Hooi d u lah ban tip
 lypa ia ka jingwan u lapbah lapsan. Kumta
 kum ha kine ki por phi lah ban iohi ia u ba u trei
 shitom katba don la ka bor ban lum ban lang ia
 ki jingbam, khnang ba un ioh bam ha kitei ki
 por lapbah kiba um lah ban mih ban wad jing-
 bam. Phi iohi ruh ba u phet ling lada jia ba ka
 ling kaba u la thaw ka la long kaba, ka um slap
 ka lah ban poi bad rong noh ia u bad ia ka
 ling jong u.

La u long u jingthaw uba rit, pynban u ai
 ka jinghikai kaba khraw ia ngi ki briew.

U hikai ia ngi ba ngin long kiba smat, bad kiba
iaieit parlok bad kiba iatrei lang ia kano kano
ka jingtrei kaba donkam. U hikai ruh ia ngi
ba ngin lah ban pule bad singewthuh ia ka
jinglaid M Saw Aiom bad kiei kiei ki ban jia
kat kam ka jingpyniaid jong ka m'ariang.

JingkyMi :

1. *U dkhiew u dei uti ?*
  2. *Hangto u dkhiew u shong ?*
  3. *Kumno u dkhiew u rong jingbam bad
shano u leit Suh ?*
  4. *Kiei ki jingmyntoi bad jinghikai kiba ngi
lah ban ioh ka u dkhiew ?*
-

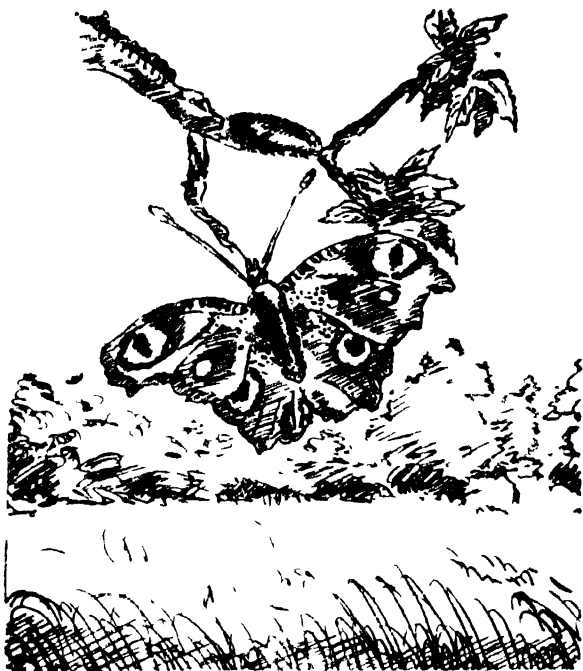
LYNNONG XVII.

KO HEP KHYNNAH

1. Ko hep baieit, ko hep khynnah,
Wat mlien ban ong "Ngam lah".
To trei minot, da kut jingmut,
Na sdang ha ban da kut.
2. Ko hep baieit, ko hep khynnah,
Jingstad phi dei ban kwah,
Wat ju sheptieng fa jingshitom,
Shaphrang nangtur nangthom.
3. Ko hep baieit, ko hep khynnah,
Hajuh phim dei ban sah ;
Lada sha khlich phi dei ban kiew,
To trei bad leh tipbriew.
4. Ko hep baieit, ko hep khynnah,
Ym don kaba phim lah ;
Pynleit jingmut da minot thop,
Kbatduh ngi tip phin jop.

LYNNONG XVIII.

KA THAPBALIEH

Niangñih Thapbalieh Khñiang Mynmiet

Nianglong Syntiew Khlur Thiang

Phi la ju iohi ne em ia ka thapbalieh ? Lada phi peit bha ia ka phin iohi ba ka dei ka jait khñiang kaba her. Kam par kum u wieh lane kiwei kiwei pat ki jait khñiang kiba par.

Ki thapbalieh ki mih na ki khñiang. Don bun jait ki khñiang kiba kylla thapbalieh. Kumba phi tip ba ki bun ki khñiang, kumta ki bun ruh ki jait thapbalieh; bad kumta ki khñiang ki iapher uwei na uwei pat, kumta ruh ki mih ki thapbalieh kiba iapher. Dei namar kane kajuh ka daw ba ki mih ki thapbalieh kiba iapher ki rong. Don ki thapbalieh kiba leh, kiba stem, kiba saw bad don ruh kiba khleh bun rong. Ha ka jingshisha ngim lah ban batai bad iathuh kyrteng ia ki rong kiba iapher iapher bad kiba bun kiba ngi shem ha ki thapbalieh.

Kiba bun na ki khñiang, kiba iohi shane shatai ha ki dieng, ki syntlew bad ki phlang, ki sop noh ialade ynda haba la poi ka por jong ki. Ki shñiuh bad ki treng jong ki ki slor noh bad ki mih noh shabar ka sop. Nangta suki suki, kita ki khñiang kiba don hapoh ka sop ki kylla ñianglong noh, bad hadien, kine ki nianglong ki sa kylla thapbalieh pat. Nangta ki don sa ki thapbalieh kiba her tang mynmiet bad bunsien phin iohi ba kine borabor ki kham heh ban ia kito kiba ngi iohi mynsngi. Ia kine ki thapbalieh miet ngi khot ki 'thapbamiet'

Ki thapbalieh ki shait boi bad sngewbha eh bad dem ha ki syntiew. Ki kjlt ia ka um kaba thiang kaba don ha u syntlew kumba leh u ngap. Mano bym kwah ban kem ia ka thapbalieh? Baroh ngi kwah ban kem ia ka namar ka long kaba itynnad. Hynrei ngi dei ban kynmaw ba haba ngi kem ia ka, ngi dei ban kem mian bad

suki. Lada ngi tang shu bat tyngeh, ka rong jong ka kan khlor noh bad ka met jong ka kan phier.

Na ki rong ba bun jait jong ki thapbalieh, ki mih bun jait ki rong. Ia kine ki rong ba la loh na ka thapbalieh ki ju ai rong jaiñ. Kito ki jaiñ ba bun rong kiba ngi thied na iew ki long kiba la ai rong da ka rong thapbalieh. Dei namarkata ba ki briew ki ju leh shitom ban kem ia ki thapbalieh kumba tong dohka. Yhda ki la pynlang shibun ki sa thep ha ki synduk bad ki sa phah sha dkhar ban shna rong jaiñ.

Ki thapbalieh ki long kiba itynnad bad katno ngi kmen haba ngi iohi ia ki ba ki ia her. Phi la ju iohsngew ne em ba ki paralok jong phi ki iashad bad iarwai haba iohi ia ki thapbalieh bad ki ia ong :

**Thapbalieh, thapbalong,
Thapbalieh babun ki rong.**

Jingkylli :

1. *Ka thapbalieh ka dei ka jait jingthaw kaba kumno ?*
  2. *Phi tip kumno la pynlong ia ka thapbalieh ?*
  3. *Balei ba ngim dei ban kem ne bat eh ia ka thapbalieh ?*
  4. *Kisi ki jingmyntoi ba ngi loh na ka thapbalieh ?*
-

LYNNONG XIX.

I KHARIT TAMSNG.

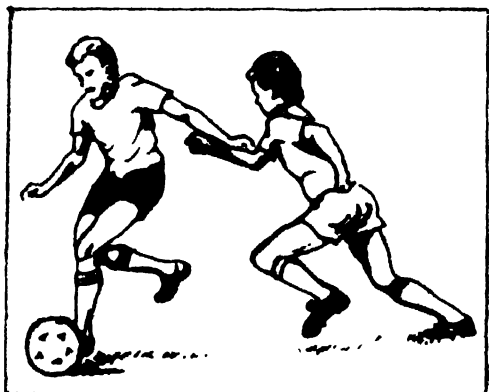
1. "Ko Mei baieit, shah seh ngan kem,
     La ong i dobkha rit ;
     "Utei u khūiang ban ioh ka jem,
     Utei ka um ka kit".

2. Iehnoh seh khun, iehnoh ynnai,
Kohnguh lem ia i mei ;
“U dei u khñiang ba la suh khwai,
Ia phi ban pyniap ei”.
  3. Jingsneng jingbthah ka kmie ba pli,
Kharit im treh kohnguh ;
Tang shu lyndet ka kmie na i,
Sh’u khñiang hi thiaw i suh.
  4. I leit hajan ban peitthuh bha,
Ka kmie kam tip ei ei,
I ong, “I Mei i la bakla,
U khwai uta haei ?
  5. Nangta i ong : “Ngan kynrup kai,”
Ngan peit u dei uel ;
Lada u dei shisha u khwai,
Ngan sa khlel noh sa lei ?
  6. Shajan u khniang kumta i tur,
Nangta i kynrup fiat ;
U khwai pat de na doh shyntur,
U woh u bat hi thraft.
  7. Dohkha bapli i la babe,
Mano pat ban larap ?
Ba in da sngap ka ktien ka kmle,
Hato balei in iap.
-

LYNNONG XX.

KA PHUTBOL.

**Shongshit   Jingialeh   Kynjah   Madan
Pynsniew   Pynkhlaio   Buhnud   Kynjat**

Ka phutbol ka long kawei na ki jingialehkai kaba ki khynnah shynrang ki ju bang eh bad ki ju brai eh. Ka long ka jingialehkai jong ki rangbah bad la jan baroh ki briew ha ka pyrthei ki bang ban peitkai ia ka.

Ka phutbol ka long ka jingialehkai ba ialeh da ki artylli ki liang. Kawei kawei ka liang ka don khadwei ngut ki nongialehkai. Uwei-pa-uwei u nongialehkai jong ka liang u don la ka jong ka jaka kaba u dei ban leng ban ialeh. Khnang ban ia ithuh ia la ki paralok ha la ka liang, ki liang ki ju phong da ki sopti-

poh kiba da kajuh ka rong baroh shiphew
ngut bad ia u Nongap Kol ki pynphong da ka
soptipoh kaba pher na ki.

Ia ka phutbol ki ju ialeh ha ka madan kaba
heh bad kaba jrong ka lynter. Ha khlieh bad ha
kjat jong kane ka madan ki sieh da ki dieng kol,
bad ha kine ki dieng kol la teh da ka jar khirang
ban ithuh ba ka bol ka rung shapoh. Narud jong
ka madan la ruid da ki lain kiba beit baroh
sawdong, bad dei ban ialeh tang hapoh kane ka
jaka ba la ruid lain. Lada ka bol ka sied
shabar une u lain uba long kum u sawdong pud,
ki ju kawang lane kynjat pat ia ka bol shapoh
madan ba la ruid.

Ka phutbol ka long kaba sngewtynnad ban
ialeh ia ka lada ngi ngi nang ban tip ia ki aif ba
dei ban ialeh ia ka. Haba ialeh ia ka phutbol,
ki arliang ki ia knieh ia ka bol bad ki ialeh ban
roh thep ia ka hapoh ka kol jong ka liang
ba pyrshah. Haba ki ialeh kumne ki dei ban
ialeh tang da ki kjat. Lah ruh ban pyndei ia
ka bol da kino kino ki bynta jong ka met, lait
noh ki kti. Ka long ka bym bit ban shu kyrdem,
wohkjat lane bat ia uno uno u nongialehkai jong
ka liang ba iapyrshah. Ki ju ialeh ia ka phutbol
tang shi kynta lane shikynta shiteng, bad ki ju
shongthait kumba san ne hynriew minit hamar
shiteng ka jingialeh ; ka liang kaba thep bun kol
ka dei ka liang kaba jop.

Haba ki khynnah shynrang ki ialehkai
phutbol ha madan, ki iashong shit bad

iasngewtynnad katta katta. Lada shit katno katno ka sngi lane lada slap ruh kim kheiā. Ki klet lut ia kiei kiei baroh namar ba ki muja ka kynjat bol. Ka phutbol ka don shibun ki jingmyntoi. Ka pynkhlañ ia ka met ka phad, ia ki thied ki jaw bad ia ki dohksah. Haba ngi ialehkai phutbol ngi iamareh shane shatai ha madan, ngi pynkhih ia ka met ka phad bad ngi ai bor ia ka jabieng. Nangta ka pyniakynduh lok ha madan bad ka pynia-ithuh ruh ia ki. Ki ialehkai lang da ka jingsngewtynnad bad jingkmén bad ka pynlong ia ki ban iaieit iwei ia iwei pat.

Ka jingialehkai phutbol ka don la ka jingsniew lada ki khynnah ki ialeh palat. Ha ka jaka ban pynbha, ka pynsniew noh ia ka met bad ha ka jaka ban pynkhlañ ka pyntlot ka pyntor noh pynban lada ialeh palat ia ka. Baroh ki khynnah ki dei ban kynmaw ruh ba haba ialehkai kim dei ban iamai iania, iashoh iadat ne buhnud ia ki paralok. Ki dei ban ialehkai lang da ka jingieit bad burom iwei ia iwei pat. Lada ki bakla ia kane, kim duh noh ia ka jingsngewtynnad jong kane ka jingialehkai bad kin duh ruh ia ki lok ki jor bad kin sah marwei.

Jingkylli :

1. *Hangno ki ialeh ia ka jingialehkai phutbol ?*
2. *Kiei ki aiñ ba kongsan jong ka ?*
3. *Kumno ki ialehkai ia ka phutbol ?*
4. *Kaei ka jingmyntoi jong ka jingialehkai phutbol ?*

5. *Ngi dei ban leh kumno haba ngi ialehkai
phutbol ?*

**Ka Phutbol to iamih ho khynnah
Ba phin eh phin khlaith la ki dohksah.**

LYNNONG XXI.

U SING BAD KA RABIT

Syrngiew Kyrhuh   Salia   Sngewrem

Jingbieit Kynthih   Iakynduh Shisyndon

Ha kawei ka sngi u sing u la shang shane
shatai ban wad jingbam namar ba u thngan.

Ynda u la ia'id katto katne u la iakyaduh bad kawei ka rabbit Hamar ba un sa kem ban bam doh ia ka, ka rabbit ka ong ia u. "kan myn-toi aiu ba phin bam ia nga? phin ym dap namar ba nga rit ch. Lada phin map ia nga, ngan ialam ia phi sha uwei u mrad uba heh uba phin dap bam," U sing u la ong, "Ia, ialam ia nga sha u bad ngan map ia pha," Ka rabbit ka ban ktien pat, ka ong, "Ngan ialam ia phi, tangba da sumar namar ba u long uba runar bad un pyniap ia phi.

U sing u la bitar ia ka rabbit namar ba ka ngeit ba dang don uwei pat u mrad uba kham khelaiñ ban ia u, haba ma u u dei u syiem ki mrad. U la hukum ia kata ka rabbit ban ialam ia u sha uta u mrad shisyndon. Ka rabbit pat ka la ialam sha kawei ka pung. Ka la bthah ia u ba un ieng harud kata ka pung, bad ka la ong, "peit u thie hapoh um. Lada phi peit dom un peit dom; lada phi shri un shri; namar ba um salia ia phi." U sing u la peit dom bad u la shri kumba ong ka rabbit. hynrei uta u mrad napoh um ruh u la leh kumjuh Hamar hangta ka rabbit ka la ong ia u sing, "Ko kynrad, wat ieng hangto ioh phi iap ei." U sing u la sngewrem ia ka jingken ka rabbit bad u la bitar ruh ia ka. U la kyrhuh shisien kyrhuh bad u kynthih artad pum shapoh ka pung um namar ba u tharai ba dei uwei pat u mrad, bad u la iap artad hangta. Um shym poi pyrkhat ba uta u mrad hapoh u dei tang ka syrngiew jong u hi. Kumta ka jingbielt jong u ka la pyniap ia u.

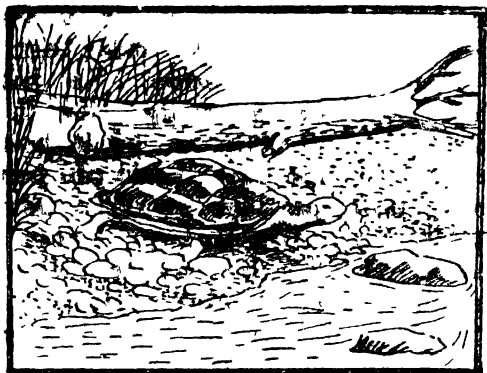
KA JINGSNENG :—*Ban sarong bieit ek ka long kaba ma.*

Jingkylli :

1. *Uei u syiem ki laipheumrad ?*
2. *Haba u sing u peit shapoh um u iohi iano ?*
3. *Kumno u sing u lâ iap ?*

LYNNONG XXII.

KA DKAR

Lyngknep Shynrong Shyieng Buhrieh

Thum Ryngkew Stieh Mynsiem

Ka dkar ka long ka jingthaw kaba phylla
bad ka long kaba lah ban im ha ryngkew bad

ha um rah kumjuh. Lada phin peit bha ia ka phin iohi ba ia ka met jong ka la tap da kaei kaei kaba long kum ka knup lane ka tham; bad kane pat ka long da ka shyleng bad kaba eh bha. Ka khlich jong ka ka long kaba rit bad ki kjat pat ki long kiba lyngkot. Phi tang shu pynkhih lane ka tang shu iohi iano iano ne tang shu tieng, ka pynran ia ka khlich bad buhrieh ia ka ha ka knup lane ka jingsop ka met jong ka. Ka jngi ha um hynrei ha ryngkew ka shu par da ki saw tylli ki kjat jong ka.

Ka dkar ka long kaba eh mynsiem haduh katta katta. La phi ot ne pyniap ia ka, kan shim por ba kan dkut mynsiem. Teng teng wat lada phi ot lyngkhot lyngkhai ia ka ruh, ka doh jong ka ka shu khih sah kumba dang im. Bun ki briew ki bam doh ia ka namar ka long kaba bang ban bam. Ia ka khleiñ jong ka ki shu shna dawai bad ka long ka dawai khluit ding kaba bha.

Ka don ka khanatang kaba ong ba ka dkar ka la kylla na u briew. Hana, shisien. ki ong la don uwei u briew uba iong tliw tliw bad uba runar sat. Ka kyrteng jong u ka long u Waiamboh. Kat shaba u leit u rah la u sum bad artylli ki stieh kiba u da kawei na sha khmat bad kawei na shadien. Namarkata, ym don ba lah ban ialeh ne jop ia u.

Shisien ha kawei ka sngi, une u Waiamboh u la leit pynshitom ia kawei ka shnong. Ki briew jong kata ka shnong ki la bitar ia u.

Baroh shishnong ki la lamih ban iabeh ia u. Namar ba ki bun, um lah ialeh la ki bad kumta u la shu phet noh. Hynrei kita ki shnong ki iabeh ia u khlem alli. U Walamboh u la phet haduh ba u la poi sharud durlaw. Ynda u la lohi ba ki briew jong ka shnong ki la jan lap, u la ryngkoh plum shapoh um. Kita ki briew ki la sum ia u da u sum. Hynrei katba ki nang sum, ki ngeit ba u Walamboh u la kylla dkar noh. Noduh kata ka por ki briew ki sa ngeit ba ka dkar ka kylla na u briew.

Jingkylli :

1. *Kiei ki jingmyntoi ba ngi loh na ka dkar ?*
2. *Ka dur ka dkar ka long kaba kumno ?*
3. *Iathuh kumno u Walamboh u kylla dkar ?*

LYNNONG XXIII.

U SLAP.

Lappraw Lapbah Pynpra Jingkieng
Pashait Syngkien Jhieh Simpyllieng

U slap u long uwei na ki jingkyrkhu kiba
 U Blei U ai ia ki briew, ki jingthung jingtep,
 ki mrad ki mreng bad ia ka khyndew hi.

Ki khynnah baroh ki ia sngewtynnad haba
 wan u slap Tang shu rang u slap ki iamih
 shabar. Ki iaiuh um bad ki pashait um
 haduh ban da jhieh rymphot. Haba ther pat
 u slap ki iapyrta, "Ther, ther lapbah lapsan,
 ba kan pait ka maw ka dieng, bad ban
 met u khaw u kba." Tang shu mih pat

u simpyllieng bad la ki rong ba bun jait, ki iapyrta. "Simpyllieng khwai dohkha, lada mem nang, ai ngan khwai ma nga."

U slap teng teng u leh ki kam kiba pynsniew. U pyntwa ia ki riat ki ram, ia ki surok, ia ki biar ling bad ia ki lynti syngkien. Teng teng u kit ruh wat ia ki jingkieng ba la shna skhem bha. Teng teng haba la dap um saw ki wah, ki rah wat ki briew ruh. Teng teng u slap u neh bun sngi bad u pynjynjar ia ki briew. Kim nang shuh ban trei laitluid namar dei ban da kup da ki knup, ki trap bad shatri.

U slap u don bun ki jingmyntoi. Ngi ioh shibun ki jingkyrkhu na u slap. U ai um ia ka khyndew bad u pynseisoh ia ka. U pynkhuid ia ka tngit bad jakhlia na ki shnong ki thaw. U pynkhuid ruh ia ki lynti ki syngkien, ia ki nur um bad ki muri. Lada ngim iohi slap ngin iap ~~le~~ bad briew bad mraa bad jingthung jingtep. Ka 'nemsniew kaba khraw kan waf bad ki jingpang kiba har rukom ruh kin saphriang. Ka bneng ka khyndew kan tyrkhong bad ngin ym lah ban batai kumno kan long.

Jingkylly :

1. Nangno u wan u slap ?
  2. Ki khot kaei ia ka por slap ?
  3. Kiei ki jingmyntoi kiba ngi ioh na u slap ?
  4. Kiei ki jingdaa myntoi ne jingsniew kiba ngi ioh na u slap ?
-

LYNNONG XXIV

U BRIEW BAD LA KA SYIAR

Jinglalot**Ksiar****Syiar****Kyrmen****Bainong****Puid****Jylliew****Pylleng**

Hyndai ha kawei ka shnong la don uwei
 u briew uba don kawei ka syiar, Une u briew
 u la ieit eh ia kata ka syiar, bad u da shna kawei
 ka jaka kaba kyrpang ba kan shong ma ka.
 Ha kawei ka por la ong ba kane ka syiar ka la
 kha da ki pylleng ksiar. Uta u briew u la
 sngewbha haduh katta katta; U la set bha
 ia ka bad u da ai jingbam kaba bha ba kan

bam ma ka. Man ka sngi u la nanglum ia kita ki pylleng ksiar bad ka mynsiem jong u ka la dap tang da ka jingsngewbha. Katba nang lang kita ki pylleng ksiar, ka jinglalot spah jong u ruh ka la nangkhraw hapoh jong u. Ha kawei ka sngi, ynda um lah ap shuh, u la kut jingmut ban shu ot doh ia ka ban ioh noh shisien ioh la baroh ki pylleng kiba don hapoh kata ka syiar.

Kumta haba um lap shuh, u la leit beit sha ka jaka ba don kata ka syiar. U la kem ia ka bad u la pyniap noh la ka, u da pyrkhata un ioh noh ia baroh ki pylleng na ka. Ynda ka syiar ka la lap, u la puid la ka kpoh jong ka bad u khmih pylleng hangta. Da ka jingsngewsih kaba khraw u lap bym don ei ei ruh. U la pynhiar mynsiem jylliew bad u la ong artad, "Kok khat! Nga uba snlew hi la ka jinglong. Nga u bym ju hun bad uba lalot nga ioh hi la ka bainong.

Jingkylli :

1. Kumno u riew ieit spah u leh ia la ka syiar ban ioh spah kloi kloi ?

2. U shem aiu hangta ?

LYNNONG XXV.

KA KARKHANA DEWBILAT HA
MAWMLUH

Dewbilat	Karkhana Dewbyrtha
Shyiap	Khlaid Tyndar
Phuhmut-phuhmat	Jingkylla Khyndew

Nga ngelt ba baroh na ngi ngi la ju iohi ia ka dewbilat. Ngi la ju iohi ruh ia kiba bun ki jingtei ne ki iing kiba heh, khamtam ha Sor Shillong, kiba la tei da ka dewbilat.

Ka dewbilat ka long kaba donkam katta katta ha kine ki por kiba mynta. La ju pyn-donkam ia ka ha kaba shna bad tei ia ki ling ki sem, ki jingkieng, ki kynroh bad kiwei kiwei ki jingtei kiba heh bad ba itynnad. Ka long ka jait khyndew kaba skhem bad ba eh katta katta Lahi ban ong ba ki iing heh iing bah ne kino kino ki jingtei kiba donkam kin ym long kiba skhem bad ba khlaifi khlem ka dew-bilat. Ha kine ki por, ia ka dewbilat la pyn-donkam lajan ha baroh ki iing ki sem ha ka ri jong ngi bad ha kylleng ka pyrtnei.

Ia ka dewbilat bad ia ka buit ban shna ia ka la shem nyngkong eh da uwei u briew uba kyrteng u Johnson, uba na Bilat, ha ka snem 1844. Naduh kata ka por ki briew ha kylleng ka pyrtnei ki sa sdang ban pyndonkam ia ka dewbilat ha kaba tei ia ki iing bad kiwei kiwei ki jingtei.

Ia ka dewbilat la shna na u mawshun bad ka dewbyrtha. Ia kine artylli ki khleh lang bad nangta ki sa pynkhluid ha ka kynja tyndur kaba heh kaba la thang da dewiong. Nyngkong ki tylliati ni jin ia u mawshun bad ia ka dewbyrtha la ka jong ka jong ha ki kor kiba heh. Nangta ki shim kumba phraphew bynta u mawshun bad arphew bynta ka dewbyrtha bad ki sa khleh ia ki da ka um. Hangne ni da peit bniah bha ia ka dewbyrtha bad u mawshun ia ki biang ne em ki dawai kiba ju don ha ki. Lada kita ki dawai kiba ju don ha u mawshun ki biang lut bad kumjuh ki dawai kiba ju don ha ka dewbyrtha ki biang, ki sa rah sha kata ka tyndur ban pynkhluid ia ka. Ynda ka la khluid bha, kane ka dewbyrtha bad u mawshun ba la khleh ki kylla long kum u shyiap. Ia kane kaba kylla kum u shyiap pat ki khleh bad lawei ka dawai ba ki khot Gypsum bad ki sa ieh kumba shitaew ei ei bad ki sa kylla dewbilat.

Khnanng ban leh ia kitei baroh donkam ki kor ki bor kiba heh bad rem shibun. Ka Sorkar Assam ka la jied la ka Mawmluh kum ka jaka ban shna dewbilat jong ka Ri Assam. Ka daw ka long namar hangne ioh kyrhai u mawshun, ka dewbyrtha bad u dewiong. Ki rlewstad ki la shem ba kine kin neh kumba phraphew snem waf lada pynmih da ki hajai byrai ka dewbilat shishgi shishgi. Hynrei ka shim por ban pyndep ia kane ka karkhana namar ba ym lah ban pynpoi klo'i ia ki kor ki bor kiba donkam namar ba jngai ka lynti

bad namar ba don ki kor ki bor kaba dei ban wan naduh nabar ka Ri India. Mynta ki la trei shitom katta katta ban pyndep neh bad la khmih lynti ban pyndep neh ia ka ha ka snem 1966 bad ban pynmih dewbilat neh ha u bnai Jymmang ne Jylliew jong ka snem 1966.

Khnanng ban tei ia katei ka Karkhana bad ban tei ia ki ling ki sem jong ki nongtrei, la shim haduh kumba 695 akar ka khyndew. Mynta ba ki la dep lut barob, ngi iohi ia ka jingkylla dur jong ka shnong Mawmluh. Shisien peit ito i shnong iba fit mynno mynno mynta in kylla kum kawei ka shnong kaba heh bad ba bun briew. Ka khal ka pateng jong ka ruh ka la nangheh nangheh Ha ka por mynmiet la pynshai ia kito ki thain da ka ilektrik ba la wanrah naduh ka Den Um Khwan. Kumta ka Mawmluh ka la kylla dur thiaw nadong shadong.

Ngi sngewphuhmut phuhmat shibun ba ia kane ka mar ba kordor katta katta lah ban pynmih na ka Ri jong ngi bad ba kane ka karkhana dewbilat kaba don mynta ka Ri jong ngi ka long kawei na ki karkhana dewbilat bahch tam ha ka Ri India hi. Ngi sngewtynnad ruh ban pyrkhat ba shen shen ngin sa lah ban ioh kyrhai ka dewbilat kaba bha ha ka dor kaba jem.

Jingkylli :

1. *Ki pyndonkam humno ia ka dewbilat ?*

2. *Mano bad mynno la shem nyngkong eh
ia ka ?*

3. *Daei la shna ia ka ?*

4. *Kumno ki khleh ban ioh dewbilat ?*

5. *Lada phi ioh lut ki tiar bad jingdonkam
baroh phi nang ban shna dewbilat ?*

LYNNONG XXVI.

U DUMA

Dumasla   Nikotitn   Bampong   Klongsnam

Mlien   Pyntroiñ   Tdem   Jyrhoh

Baroh na ngi ngi la iohi la, u sikret, u biri lane u duma. Ngi tip bha ruh kumno ki ju pyndonkam la ki. La jan baroh ki rangbah ki ju pyndonkam la u bad kim lah kblem da ioh ia u. Ym don shuh kano kano ka jaka ha ka pyrthei ka ban ym pyndonkam ia u sikret. Naduh hyndai hynthai la pyndonkam la u sikret ne duma wat da ki kynthai briew hi ha kylleng ka pyrthei.

Ia u sikret, u biri ne dumadih la shna na uwei u jingthung uba ki khot u dumasla. Ki shna na ki sla une u jingthung. U dumasla u long uba iaid kam katta katta ha ka khali ka pateng. Ki pyndonkam ia u ha kaba dih ia ka tдем jong u lane ha kaba bam ia u duma sla hi. U long uba bang bad uba ring katta katta ia kito kiba ju mlien ban dih ne bam ia u, bad kumta ki dei ban pynlut shilun ka peisa ka tyngka khnang ban ioh ia u.

Ki ju pyndonkam ruh ia u dumasla ha kaba shna ia ki kynja dawai kiba rem. Ha kane ka ri jong ngi ruh ngi iohi ba ki ju shna dawai na u. Ngi ju tah bad kyllan haba dait lane treng khñiang. U iarap katta katta. Ngi pyndonkam ruh ha kaba pyniap ia ki khñiang ki ksiah. Hynrei ka jingpyndonkam kaba khraw tam ka long ban dih ne bam ia u. La u long uba bang ban bam ne dih ia u, hynrei u long uba pynsniew katta katta. U ring bad pynbrai katta katta ia kiba ju pyndonkam ia u namar ba ha u don ka bih kaba jur ba

shyrkhei shibun kaba ki khot kyrting ka 'Nikotin'. Phi ju iohi ia ka jingfong jong u nei tangduma ne sikret; phi ju iohi ruh ia ka jingsaw tдем ki shynriahti jong kito kiba diñ ia u. Kito baroh ki jingiong ne jingsaw ki ong ba ki mih na kane ka Nikotin. Kane ka long ka bih kaba shyrkhei katta katta bad kaba trei jubor ban pynjot ne pyntroni ia ka jingkoit jingkhiah. Pynban kiba bun kim tip ei ei ia kata.

U sikret u long uba sniew katta katta ia ka jingkoit jingkhiah jong u briew. Haba diñ ia u, nyngkong eh u ktah bad pynsniew ia ka 'nierbah. Ka 'nierbah kam tylliat bha shuh ia ka jingbam ha ka rukom ba ka dei ban tylliat. U ktah ruh ia ki tor bad ia u pdot. Kumta kiba diñ ki ju ioh ka jyrhoh ba bun jañ tang shu pher shu pher. U ktah ruh ia u klongsnam bad u pynsniew wat ia ka snam hi. U klongsnam jong u briew uba diñ sikret u long jngem bad um saw haiñ haiñ kum u briew uba koit ba khiah. Ym tang katta ka jingktah jong u ia ka met u briew, hynrei u trei jubor ia ki thied ki jaw ruh. Ki thied ki jaw bad khamtam ka jabieng jong u briew kim long shuh kiba koit ba khiah shisien ba la diñ ia u sikret. Kumta u pdot, ka 'nierbah' ki tor, u klongsnam, ki thied ki jaw, ka jabieng bad kiwei kiwei ki tiar jong ka met kin tor bad troiñ da ka jingtrei kane ba bih Nikotin jo g u sikret ne duma. Ki Doktor bad 'ki Stad ba khraw jong ka pyrthei ki la shem mynta ia ka

jingiap kaba jur kaba pynlong da u sikret bad duma. Kawei na ki jingpang ba shyrkhei tam ba la pynlong da une u sikret bad duma ka long ka jingpang 'Kansar'—ka jingpang bampong ia u pdot, bad kiwei kiwei ki dkhot met. Kane ka jingpang ka long ka bym lah ban pynkoit shisien ba la ioh ia ka, wat haduh mynta ba la stad ka pyrthei ruh, ym pat lah ban pynkoit ia ka.

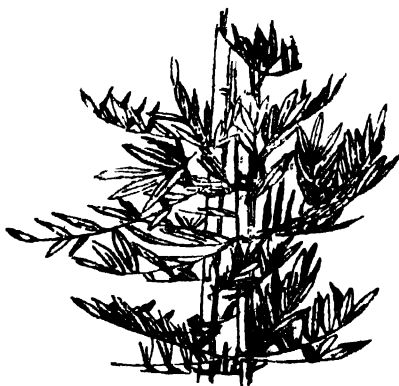
Kumta ngi iohi ia ka jingsniew ba shyrkhei kiba don ha u sikret ne duma. Pynban ki briew bad wat ki khynnah skul ki dih ne bam ia une uba long u nongshun uba khraw tam jong u briew. Ngì dei naduh mynta ban da pyrkat bha ia kane ka jingshisha bad ia ki jingsniew kaba mih na u sikret ne duma shuwa ba ngin kner la ki kti ban mad ia u. Ki khynnah kham tam namar ba ki dang lung kim dei da lei lei ban dih ne bam ia u.

Jingkylli :

1. *Kumno ki pyndonkam ia u sikret ne duma ?*
  2. *Kiei ki jingsniew kiba mih na u ?*
  3. *Kaei ka jingpang kaba shyrkhei tam ba la pynlong na u ?*
  4. *Balei u sikret ne duma u ring bad pynbrai ia ki briew ?*
  5. *Kaei ka Nikotin ? Ka ktah ia kino ki tiar ha ka met u briew ?*
-

LYNNONG XXVII.

U SHKEN

Pynpait**Tyrpait****Syrdeng****Pyndonkam****Shken****Rijied**

U shken u long u jait dieng uba ki khot siej.
 U iapher na u dieng namar ba u long thliew
 hapteng. Ka met jong u ka long kaba pyllon
 bad ki don ki mat kumba shipruh antad na
 kawei ka mat ha kawei ka mat, baroh shirynieng
 naduh trai haduh khlich. Kine ki mat ki
 pynkhlaifi ia kita ki jaka ka met jong kiba
 long thliew kiba ki khot ki pung.

U shken u long bha ha ki ri kiba shit kum ha ki thaiñ Ri-War, Ri Bhoi bad sha Dkhar. U long ruh ha ki jaka lum tangba um heh, um plung, um roi, um jrong kum ha ki jaka shit.

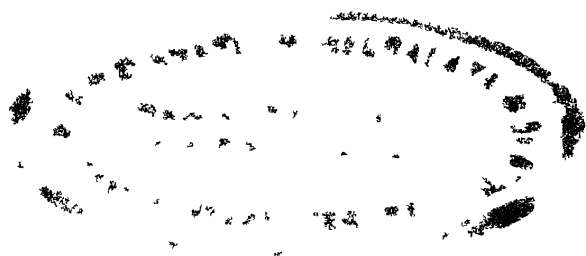
Ia u shken la pyndonkam ha ki bun rukom, kum ha kaba thaw iing thaw sem, ban pynlong rishot ne rijied. Nalor kata, ki shoh pynpait ia u ban pynlong syrdeng ban ker biar iing. Ynda ki thlich arliang ki siang ha madan kumba siang lyntang bad ia kine ki khot ka tyrpait.

Ki pyndonkam ruh ia u ha kaba thaiñ kriañ, thaiñ shang, thaiñ knup, thaiñ trap, thaiñ mula. Ki pyndonkam ruh ia u ha kaba ker kper, ring um lane pun jingkieng.

Ka don sa kawei ka jingmyntoi kaba phylla kaba ngi ioh na u shken. Da ki kor ki tylliat ia u shken haduh ba un da ni bha bad nangta ki shna kotsada.

Jingkylly :

1. *Iathuh lyngkot ia ka dur u shken ?*
  2. *Hangno u shken u man bha ?*
  3. *Iathuh ia ki jingmyntoi kiba ngi ioh na u shken ?*
-

Khasi Jaintia Presbyterian Press, Shillong
10,000 C 1999